

**XX ASRNING 20-90-YILLARIDA O‘ZBEKISTON SSRDA QISHLOQ
XO‘JALIGIDAGI MUAMMO VA ZIDDIYATLAR XUSUSIDA
(XORAZM VILOYATI MISOLIDA)**

**Ma‘mun universiteti Sirtqi ta‘lim
Tarix yo‘nalishi 3-kurs talabasi
NAZAROV AZIZBEK BAXODIR O‘G‘LI**

Annotatsiya: Ushbu maqolada muallif tamonidan O‘zbekistonda SSR hududida qishloq xo‘jaligidagi islohatlar ikkinchi jahon urushigacha bo‘lgan davrdagi va urushdan keying davrdagi rivoji va ko‘rsatkichlari hamda qishloq xo‘jaligidagi sohada qilingan ishlar haqida ilmiy tahlil olib borilgan. Sohadagi vujudga kelgan jarayonlar atroflicha yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar: Xorazm, kolhoz, sovxoz, G‘azovot, “Toza hayot”, “Do‘rman”, “Qayta qurish”, sotsializm, “Batrak”, Urganch, KPSS, Markaziy Komiteti.

Аннотация: В данной статье автором проведен научный анализ развития и показателей аграрных реформ на территории Узбекской ССР накануне и после Второй мировой войны, а также проделанной работы в области сельского хозяйства. Подробно освещены процессы, возникшие на местах.

Ключевые слова: Хорезм, колхоз, совхоз, Газавот, «Чистая жизнь», «Дорман», «Реконструкция», социализм, «Батрак», Ургенч, КПСС, ЦК.

Abstract: In this article, the author conducted a scientific analysis of the development and indicators of agrarian reforms in the territory of the Uzbek SSR before and after World War II, as well as the work done in the field of agriculture. The processes that arose on the ground are covered in detail.

Key words: Khorezm, collective farm, state farm, Gazavot, "Clean Life", "Dorman", "Reconstruction", socialism, "Batrak", Urgench, CPSU, Central Committee.

O‘zbekistonda SSR hududida qishloq xo‘jaligidagi islohatlar natijasida Xorazmda ishlab chiqarish kooperativlari – kolхозlar 1927-yildan boshlab tuzila boshladi. 1927 - yil 14 -martda Xiva tuman Sayot qishloqida birinchi kolhoz – “Toza hayot”, kolhozi tuzildi. 1927- yil bahorida G‘azovot tumanida “Batrak”, Urganch tumanida “Do‘rman” kolhozlari tashkil qilindi .

1929–1930- yillarda Xorazm viloyatida yoppasiga jamoalashtirish boshlandi. Bu jarayon asosan 1934- yilgacha davom etdi. 1934 - yil oxiriga kelib, Xorazm

okrugiga jamoalashtirish asosan nihoyasiga yetdi. Buning natijasida dehqon xo'jaliklarining 81,6 foizini o'ziga jalb qilgan 707 kolxoz, 28 sovxoz tashkil qilindi.

1940-yilda Xorazm viloyatida 381 kolxoz va 1 ta sovxoz mavjud edi. 1949-yilga kelib viloyatdagi kolxozlar soni 413 taga yetdi. Bu kolxozlar juda kichik va kam quvvat bo'lib, o'zini-o'zi ta'minlay olmas edi[1].

1950-1951-yillarda respublika, jumladan, Xorazm viloyatida ham kichik xo'jaliklarni yiriklashtirish haqida maxsus qaror qabul qildilar. Bu qarorning amalga oshirilishi natijasida kichik kolxozlar soni yil sayin kamayib, yirik xo'jaliklar paydo bo'la boshladi. 1960-yilga kelib kolxozlar soni 101 taga, 1965-yilga kelib esa 89 taga kamayib qoldi. Jamoa xo'jaliklarining (kolxozlarning) yiriklashuvi va tashkiliy xo'jalik jihatidan mustahkamlashuvi, ularning ishlab chiqarish faoliyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatdi. Albatta yiriklashgach, har bir jamoa xo'jaliklarining ishlab chiqarish fondi 3-3,5 barobariga, ekin maydonlari 850-2000 gektarga ko'paydi[2]. Ammo kolxozchilarning ijtimoiy hayoti yaxshilanmadi, turmush tarzi paxta dalalari va og'ir mehnat bilan chambarchas bog'liq edi.

Kolxoz tuzumi rivojlanishining birinchi bosqichida ular qoloq yakka hol dehqon xo'jaliklariga nisbatan o'zining ustunligini namoyish qiladilar. Biroq, keyinchalik 1970-yillar o'rtalariga kelib, kolxoz tizimi o'sib borayotgan sotsialistik jamiyat talablariga javob bera olmay qoldi. Kolxozlarda ishsizlik mummolari va moliyaviy nuqtaiy nazardan yetishmovchiliklar kelib chiqdi. Gap shundaki, XX asrning 70-yilari o'rtalariga kelib, sotsializm o'zining barcha imkoniyatlaridan foydalanib bo'lgan edi .

Mamlakat xalq xo'jaligi doirasining kengayishi, fan va texnika taraqqiyoti rolini tobora oshib borishi, aholining bilim, kasb mahorati ham siyosiy onglik darajasini kundan-kunga oshib borayotganligi, ijtimoiy hayotni demokratlashtirish, iqtisodiyotni boshqarishni takomillashtirish, xizmatchilar va mehnat jamoalari huquqlarini kengaytirishni talab qilayotgan edi. Biroq bu borada o'z vaqtida zarur choralar ko'rilmadi. Bir joyda turg'unlashib qolgan ishlab chiqarish munosabatlari ishlab chiqaruvchi kuchlar rivojlanishiga to'siq bo'la boshladi. Bu ijtimoiy ong va ma'naviyatga salbiy ta'sir ko'rsatdi. Partiya rahbarligi uslublari ham borgan sari turg'unlashib, unda rasmiyatchilik, ma'muriy buyruqbozlik, korrupsiya avj olib ketdi.

Yakka hokimlik tuzumi, boshqarishning ma'muriy buyruqbozlik usullari, iqtisodiyotga partiya rahbarligi jamiyat rivojlanishiga to'siq bo'la boshladi. 1980-1990- yillar oraliq'idagi iqtisodiyotni isloh qilish borasidagi urinishlar ham samara bermadi.

Bu ahvoldan qutilish uchun KPSS Markaziy Komiteti va uning sobiq bosh kotibi M.S.Gorbachev tashabbusi bilan “Qayta qurish” siyosati o‘ylab chiqildi. Bu siyosat, uning mualliflari nazarida, mamlakatda ijtimoiy adolat va siyosiy demokratiya o‘rnatishga, asosan sotsializmning yangi bosqichiga ko‘tarilishiga olib kelishi kerak edi. “Qayta qurish” natijasida SSSR dunyoning iqtisodiy rivojlangan, xalq farovonligi yuksalgan, chinakam demokratik mamlakatlaridan biriga aylanishi zarur edi. Biroq, bu jarayon izchillik bilan davom qildirilmadi. Mamlakat rahbariyatining noto‘g‘ri qadamlari “Qayta qurish” siyosati boshi berk ko‘chaga kirib qolishiga sabab bo‘ldi.

”Qayta qurish” siyosati sababli SSSR iqtisodiyoti izdan chiqdi, yagona xalq xo‘jaligi majmui yemirildi. Bu hol O‘zbekiston iqtisodiyotiga ham salbiy ta‘sir ko‘rsatdi. O‘zbekistonda, jumladan, Xorazmda ham yagona xalq xo‘jaligi aloqalarining buzilishiga, ishlab chiqarish sur‘atini uzluksiz pasayishiga olib keldi. Masalan, 1981-1985-yillarda O‘zbekistonda yalpi ijtimoiy mahsulotning o‘sishi atigi 3,4 foizni tashkil etdi. Qishloq xo‘jaligida 1986-yilda 1985-yilga nisbatan 95,7 foiz mahsulot ishlab chiqarildi. Ya’ni 4,3 foiz kam. Bu aholi sonining to‘xtovsiz o‘sib borayotgan bir sharoitda yuz berdi. Ijtimoiy mehnat unumdorligi oldingi davrga nisbatan 0,4 foizga pasaydi. 1985-1990-yillarda paxtaning yalpi mahsuloti 365 ming tonnadan 277 ming tonnaga kamayib ketdi. Buning ustiga davlat tomonidan qishloq xo‘jaligiga yetkazib beriladigan texnika, moylash, ta‘mirlash materiallari, mineral o‘g‘itlarning kamayishi, ular bahosining oshib ketishi viloyat agromahsulotlari tannarxining uzluksiz o‘sishiga olib keldi. Buning natijasida dehqonlarning daromadi ham pasayib ketdi. 1986-yilda dehqonlarning yillik maoshi 129,7 va 123,3 so‘mni tashkil etdi[3].

Bunday ahvol uzoqqa cho‘zilishi mumkin emas edi, jamiyatga rahbarlik qilishning yangi usullariga, yangi iqtisodiy siyosatga o‘tishni talab qilmoqda edi.

1991-yilda O‘zbekiston davlat mustaqilligini qo‘lga kiritgach, bozor iqtisodiyoti munosabatlariga o‘tila boshlandi.

O‘zbekiston, jumladan, Xorazmda qishloq xo‘jaligining rivojlanishiga to‘sqinlik qilayotgan, ijtimoiy hayotda o‘zini oqlamagan jamoa (kolxoz), davlat (sovxoz) va shirkat xo‘jaliklari shaklida xo‘jalik yuritish tartibidan fermer xo‘jaliklarga o‘tish boshlandi.

Xulosa o‘rnida shuni takidlash joizki, Sobiq ittifoq davrida O‘zbekiston SSR qishloqlarida, jumladan, Xorazm viloyati qishloqlarida kolxoz va sovxozlarni tashkil qilinish kutilgan natijani bermadi. Aholining ijtimoiy axvoli og‘irlashdi, turli xil kasalliklar ko‘paydi, ishsizlik kuchaydi. Istemol maxsulotlari tannarxi keskin ko‘tarildi. Natijada aholining davlat boshqaruv tizimiga nisbatan ishonchsizlik

holati kuchaydi, O'zbekiston SSRda qishloq xo'jaligidagi islohatlar o'zini oqlamadi ko'plab muammo va ziddiyatlar sabab bo'ldi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Народное хозяйство Хорезмской области. Статической сборник. –Ургенч. 1969 г. С 3.
2. Хоразм haqiqati (gazetasi), 1973-yil, 11-aprel 3-bet.
3. М.Матниёзов. Хоразм тарихи. Урганч-2004, 243-244-бетлар.
4. Allaberganov, O. A. (2022). ХОРАЗМ VOHASIDAGI IBTIDOIY JAMOА TUZUMI DAVRI YODGORLIKLARINING ARXEOLOGIK JHATDAN O'RGANILISH TARIX. Academic research in educational sciences, (3), 264-268.
5. Allaberganov, O., & Rajapova, E. (2024). TARIX DARSLARIDA QO'LLANILADIGAN METODLAR, INTERFAOL METODLAR VA ULARNING MAZMUN MOHIYATI. Innovations in Science and Technologies, 1(1), 58-67.
6. Allaberganov, O. (2024, August). 1945-1991-YILLARDA O'ZBEKISTON SSRDA IJTIMOIY TA'MINOT TIZIMINING MOLIYALASHTIRISH MANBALARI. In CONFERENCE ON THE ROLE AND IMPORTANCE OF SCIENCE IN THE MODERN WORLD (Vol. 1, No. 7, pp. 10-15).
7. Allaberganov, O., & Bekboltayeva, M. (2024). TARIX FANI TARAQQIYOTIDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARINING AHAMIYATI. Interpretation and researches, 2(3 (25)).
8. Allaberganov, O. A. (2019). SOME REMARKS ON THE MONUMENTS OF THE PREHISTORIC COMMUNIST SYSTEM IN THE KHOREZM OAZIS. Science and Education, 2, 1-8..
9. Аллаберганов, О. А. (2023). О 'ЗБЕКИСТОН SSRДА ИJTIMOИY TA'MINOT TIZIMINING SHAKLLANISHI XUSUSIDA. НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ "МА'MUN SCIENCE", 1(2).
10. Allaberganov, O. A. (2024). PROBLEMS AND CONFLICTS IN THE PENSION PROVISION OF RURAL RESIDENTS OF THE UZBEK SSR IN 1945-1991 (ON THE EXAMPLE OF THE KHOREZM REGION). Экономика и социум, (8 (123)), 30-35.
11. Arslanbekovich, A. O., & Matnazarovna, A. M. (2022). Inson, xalq, millat tarixiy xotira bilan tirik, barhayot. Ta'lim fidoyilari, 5(9), 264-268.